

Робоча програма із лекційного курсу «Сучасні лінгвістичні теорії»
для студентів спеціальності 035 Філологія 035.043 Германські мови та
літератури (переклад включно). Перша – німецька. „29” серпня, 2019 р. – 24 с.

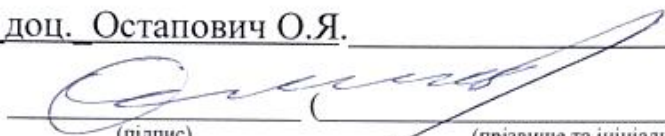
Розробник:

Корольова Наталія Олександрівна, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри німецької філології

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри німецької філології

Протокол від “29” серпня 2019 р. № 1

Завідувач кафедри доц. Остапович О.Я.

(підпис) (прізвище та ініціали)

“29” серпня 2019 р.

Схвалено методичною комісією факультету, інституту.

Протокол від “2” вересня 2019 р. № 1

“2” вересня 2019 р.

Голова

(підпис)

(Угринюк Р.В.)

(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, Спеціальність, Спеціалізація освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3,0	Галузь знань <u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва)	Нормативна	
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферування наукової статті з проблематики курсу; складання тестових завдань	Спеціальність 035 Філологія	Рік підготовки: 2 2	
Загальна кількість годин – 90	Спеціалізація_035.043 Германські мови та літератури_(переклад включно) Перша - німецька	3-й	3-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Рівень вищої освіти другий (магістерський)	20 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		10 год.	-
		Самостійна робота	
		60 год.	60 год.
		Вид контролю: <i>Залік</i>	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 33% : 77%

для заочної форми навчання – 12% : 88%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Курс «Сучасні лінгвістичні теорії» є частиною **циклу професійної підготовки** та належить до **блоку обов'язкових дисциплін**.

Метою курсу є ознайомлення студентів магістратури з проблематикою сучасних лінгвістичних досліджень, з новітніми напрями та тенденціями розвитку мовознавства, а також з тими підходами та поглядами науковців, які є актуальними для сучасного мовознавства у спробах окреслити, систематизувати та поглибити знання щодо взаємозв'язку мови та мислення людини.

2.1 Завдання курсу:

- Забезпечити засвоєння студентами теоретико-методологічних основ, на яких ґрунтуються напрями дослідження сучасного мовознавства;
- окреслити термінологічний апарат, що дозволяє оперувати інформацією стосовно проблематики новітніх лінгвістичних вчень;
- удосконалити практичну та теоретичну підготовку магістрантів з німецької мови за рахунок надання необхідного мінімуму теоретичних знань про основні напрями досліджень у площині сучасного вітчизняного та зарубіжного мовознавства, зокрема у таких галузях лінгвістики як комунікативна, когнітивна та зіставна лінгвістика, а також у межах гендерного та лінгвокультурологічного підходів до мови;
- визначити основні орієнтири дослідження мовних та мовленнєвих явищ на сучасному етапі розвитку лінгвістики.
- розвинути творчий підхід у роботі з матеріалом, вміння критичного аналізу та обробки отриманої інформації, реферування прочитаних автентичних текстів;
- розвинути вміння вести бесіду-діалог та дискусію проблемного характеру, формулювати власні вмотивовані висновки.

2.2 Вимоги до результатів засвоєння дисципліни

Випускник повинен володіти наступними компетентностями:

Загальними:

Здатністю учитися впродовж життя й оволодівати сучасними знаннями (ЗК-1);

Здатністю до конструктивної критики й самокритики, прагнення самовдосконалення в особистісному та професійному аспектах (ЗК-5);

Розумінням і дотриманням міжособистісних, міжкультурних, соціальних і професійно-етичних норм спілкування з іншими людьми у соціально-побутових та виробничих умовах (ЗК-9);

Здатністю спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК-12);

Здатністю проводити дослідження іноземною мовою (ЗК-2);

Здатністю до здійснення творчого наукового пошуку та проведення досліджень на відповідному рівні (ЗК-4);

Здатністю розвивати в собі креативність, гнучкість та системність мислення, оперативність у вирішенні особистісних, соціальних та професійних проблем (ЗК-10).

Професійними:

Здатністю вільно орієнтуватися в різних лінгвістичних теоріях, напрямках і школах (ПК-1);

Володінням методами наукового аналізу і структурування мовного матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів (ПК-2);

Здатністю до критичного осмислення історичних надбань та новітніх досягнень філологічної науки (ПК-3);

Здатністю планувати, організовувати, здійснювати і презентувати наукове теоретичне і прикладне дослідження в галузі філології (ПК-4);

Усвідомленням методологічного, організаційного та правового підґрунтя, необхідного для здійснення фахової науково-дослідницької роботи, її презентації науковій спільноті та захисту інтелектуальної власності на її результати (ПК-5);

Здатністю ефективно й компетентно брати участь в різних формах наукової комунікації (конференції, круглі столи, дискусії, наукові публікації) в галузі філології (ПК-10);

Здатністю до подальшого самовдосконалення у сфері іншомовної комунікації (ПК-11).

Професійними за спеціалізацією:

Здатністю професійно застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації (ПКС-1);

Володінням системою сучасних лінгвокультурологічних знань, переважно про специфіку мовних картин світу і відповідних особливостей мовної поведінки носіїв основної та другої іноземних мов, які вивчаються (ПКС-4);

Вмінням будувати іншомовну лінгвальну діяльність з урахуванням різних чинників мовнокультурного змісту, які можуть впливати на результативність протікання міжкультурного спілкування, на успішну реалізацію заданої комунікативно-прагматичної мети та знання способів та стратегій досягнення оптимальною реалізацією інтенцій мовця щодо досягнення ним конкретної мети спілкування (ПКС-5).

2.3 Освітні результати засвоєння дисципліни, які відповідають певним компетентностям:

Індекс компетентності	Індекс освітнього результату	Освітній результат
ЗК-1	ЗР-1	організовувати процес свого навчання й самоосвіти, провадити науково-дослідницьку

		діяльність;
ЗК-5	ЗР-6	оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення.
ЗК-9	ЗР-6	оцінювати власну навчальну та науково-професійну діяльність, будувати і втілювати ефективну стратегію саморозвитку та професійного самовдосконалення
ЗК-12	ЗР-1	організовувати процес свого навчання й самоосвіти, провадити науково-дослідницьку діяльність
ЗК-2	ЗР-2	демонструвати високий рівень володіння іноземною мовою для здійснення успішної комунікації в побутовій, суспільній, навчальній і професійній сферах, представляти результати своїх досліджень іноземними мовами
ЗК-4	ЗР-4	застосовувати сучасні методики і технології для забезпечення якості наукового дослідження в конкретній філологічній галузі
ЗК-10	ЗР-5	цінувати розмаїття та мультикультурність світу й керуватися у своїй діяльності

		сучасними принципами толерантності, діалогу та співробітництва
ПК-1	ПР-1	оцінювати історичні надбання та новітні досягнення філологічної науки
ПК-2	ПР-3	здійснювати науковий аналіз мовного й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів
ПК-3	ПР-2	характеризувати теоретичні та практичні аспекти з обраної спеціальності
ПК-4	ПР-3	здійснювати науковий аналіз мовного й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів
ПК-5	ПР-5	ефективно використовувати набуті лінгвістичні знання в практиці іншомовного та міжособистісного спілкування, правильно добирати потрібні стратегії мовного спілкування у мовленнєвих актах, коректно й логічно формулювати свої думки відповідно до

		комунікативних інтенцій та умотивовувати належним чином їхній семантико-прагматичний зміст
ПК-10	ПР-5	ефективно використовувати набуті лінгвістичні знання в практиці іншомовного та міжособистісного спілкування, правильно добирати потрібні стратегії мовного спілкування у мовленнєвих актах, коректно й логічно формулювати свої думки відповідно до комунікативних інтенцій та умотивовувати належним чином їхній семантико-прагматичний зміст
ПК-11	ПР-3	здійснювати науковий аналіз мовного й літературного матеріалу, інтерпретувати та структурувати його з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів
ПКС-1	ПРС-2	аналізувати, порівнювати і класифікувати різні напрямки і школи в лінгвістиці, літературознавстві та перекладознавстві
ПКС-4	ПРС-4	застосовувати поглиблені знання з

		обраної філологічної спеціалізації
ПКС-5	ПРС-1	застосовувати знання про експресивні, емоційні, логічні засоби мови та техніку мовлення для досягнення запланованого прагматичного результату й організації успішної комунікації двома іноземними мовами

3. Програма навчальної дисципліни

Thema 1. Der Begriff *Paradigma der wissenschaftlichen Forschung*. Das anthropozentrische Paradigma der Linguistik.

1. Deutung des Begriffes *das wissenschaftliche Paradigma*.
2. Anthropozentrische Linguistik als Folge des Paradigmenwechsels in moderner Sprachwissenschaft.
3. Kennzeichnungen des neuen linguistischen Paradigmas.
4. Heterogenität der heutigen kognitiven Linguistik.

Thema 2. Grundlagen der kognitiven Linguistik.

1. Die Hauptaufgaben und Kategorien der kognitiven Linguistik.
2. *Konzept* im linguokognitiven Sinn.
3. *Konzept, Begriff, Bedeutung*: Wechselbeziehungen.
4. Konzept. Struktur und Forschungsmethodik.

Thema 3. Forschungsrichtungen der heutigen kognitiven Linguistik.

1. Theorie der kognitiven Repräsentationen (Frame-Semantik).
2. Konzeptuelle Metapher und konzeptuelle Metonymie.
3. Prototypentheorie.
4. Kognitive Theorie der Literatur.

Thema 4. Sprachliches Weltbild im Kontext des anthropozentrischen Paradigmas der linguokulturellen Studien.

1. Fragestellungen der Linguokulturologie.
2. Sprache und Kultur: Wechselbeziehungen.
3. Der Begriff *sprachliches Weltbild*. Wissenschaftliches und sprachliches Weltbild.
4. Konzept im linguokulturologischen Sinn. Konzept als Grundbestandteil des sprachlichen Weltbildes.
5. Nationale Mentalität.

Thema 5. Psycholinguistik im modernen linguistischen Paradigma.

1. Herausbildung und Hauptrichtungen der Psycholinguistik.
2. Sprache, sprachliche Tätigkeit und Rede als Forschungsgegenstände der Psycholinguistik.
3. Methoden der psycholinguistischen Forschung.
4. Sprachrezeption und Generierung von Sprache.
5. Neurolinguistik.

Thema 6. Kommunikative Linguistik.

1. Hauptkategorien der kommunikativen Linguistik.
2. Sprachliche Persönlichkeit und kommunikative Situation.
3. Hauptkategorien der Kommunikation: Sprechgenre, kommunikative Strategie und Taktik, Präsupposition.
4. Sozialrollen der Kommunikanten.
5. Nonverbale Einheiten der Kommunikation.

Thema 7. Problematik der Textlinguistik.

1. Anstöße und Fragestellungen der Textlinguistik.
2. Text als Forschungsgegenstand der Textlinguistik
3. Textdefinitionen.
4. Allgemeine Entwicklungen bei der Textsortenklassifikation.
5. Der Begriff *Diskurs*. Moderne Diskurs-Analyse.

Thema 8. Soziolinguistik: moderne Forschungsrichtungen.

1. Herausbildung der Soziolinguistik.
2. Die wichtigsten Begriffe der Soziolinguistik (Sprachgemeinschaft, Standardsprache, Dialekt, Soziolekt, Idiolekt, Umgangssprache, Stil, Register, Repertoire).
3. Bilingualismus und Sprachpolitik.

Thema 9. Moderne Gender-Linguistik.

1. Der Begriff *Gender*.
2. Feministische Linguistik.
3. Sprache und Gender.
4. Geschlechtsrollenstereotype in der Sprache.

Thema 10. Die Grundlagen der Hermeneutik und der Semiotik.

1. Herausbildung von Hermeneutik.
2. Der hermeneutische Zirkel.
3. Fragestellungen von Semiotik.
4. Semiotik der Moderne.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Thema 1. Der Begriff Paradigma der wissenschaftlichen Forschung. Das anthropozentrische Paradigma der Linguistik.		2				10		1				10
Thema 2. Grundlagen der kognitiven Linguistik.		2	2			6		1				6
Thema 3: Forschungsrichtungen der heutigen kognitiven Linguistik.		2				4		0,5				4
Thema 4: Sprachliches Weltbild im Kontext des anthropozentrischen Paradigmas der linguokulturellen Studien.		2	2			6		1				6
Thema 5: Psycholinguistik im modernen linguistischen Paradigma.		2	2			4		0,5				4
Thema 6: Kommunikative Linguistik.		2				10		1				10
Thema 7: Problematik der Textlinguistik.		2	2			6		1				6
Thema 8: Soziolinguistik: moderne Forschungsrichtungen.		2	2			8		1				8
Thema 9: Moderne Gender-Linguistik.		2				4		0,5				4
Thema 10: Die Grundlagen der Hermeneutik und der Semiotik der Moderne.		2				2		0,5				2

Усього годин		20	10		60		8			60
--------------	--	----	----	--	----	--	---	--	--	----

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Sprache im kommunikativen Kontext	2
2	Korpus-Linguistik. Quantitative Forschungsmethoden	2
3	Moderne Referenztheorien	2
4	Die Grundlagen der ideographischen Linguistik	2
5	Generative Linguistik	2

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Linguistik des 21. Jahrhunderts: Hauptrichtungen.	4
2.	Sprachliche Paradigmen (nach T. Gamkrelidze, Ju. Stepanow, W. Postowalowa, O. Kubrjakowa).	2
3.	Die Voraussetzungen der Herausbildung des anthropozentrischen Paradigmas der Linguistik.	4
4.	Die wichtigsten Werke der Moderne im Bereich der kognitiven Linguistik (schriftliche Analyse)	4
5.	Kognitive vs. Kommunikative Orientierung. Die wichtigsten Merkmale	2
6.	Das anthropozentrische Paradigma in Philosophie, Psychologie, Soziologie.	4
7	Konzeptanalyse der Verbalisierung von deutschen, englischen oder ukrainischen Konzepten (anhand der Internet-Kommunikation).	6
8	Klassifikation der Lexik der Nationalsprache. Die Begriffe <i>Konotation</i> und <i>Ethnozentrismus</i> . Schriftlicher Ausdruck.	4
9.	Die Analyse von kommunikativen Situationen in den Texten deutscher Literatur der Moderne.	4
10.	Grundlagen der Sprechakttheorie. Vorbereitung der Präsentation.	6
11.	Merkmale und Ebenen des Textes. Möglichkeiten und Grenzen von Textgrammatik.	6
12.	Soziolinguistik der Ukraine und anderer Länder. Zusammenfassung. Vorbereitung der Präsentation.	8
13.	Sexismus und Geschlechtsrollenstereotype in der Sprache.	4

	Eigene Forschung. Diskussion.	
14.	Hermeneutik als philosophische und linguistische Richtung. Schriftlicher Ausdruck.	2
	Разом	60

Самостійна робота

1. Ознайомлення зі спеціальною літературою;
2. Аналіз наукових статей, призначених для роботи на практичних заняттях.

7. Індивідуальні завдання

Аналіз та презентація досліджень та критичних статей, написаних у руслі певного напрямку сучасних лінгвістичних досліджень. Виконання індивідуальних завдань з когнітивно-соціальних досліджень мови (аналіз лексики художніх творів, публіцистики, інтернет-комунікації з метою дослідження мовної об'єктивації концептів, що входять у склад концептосфери певних соціальних груп).

8. Методи навчання

У процесі викладання даного курсу застосовуються такі методи навчання:

1. Словесні методи: розповідь, бесіда, дискусія.
2. Наочні методи: презентація слайдів PowerPoint, ілюстрація.
3. Практичні методи: пошуковий метод (підбір та критичний аналіз матеріалу), загальнонаукові методи – *індукція і дедукція, аналіз і синтез*; для аналізу лінгвістичного матеріалу – *deskriptivний метод, компонентний семантичний аналіз, корпусний аналіз*.

9. Методи контролю

Навчальні досягнення студентів контролюються та оцінюються як під час поточної роботи над навчальним матеріалом, так і під час контролю та перевірки самостійної роботи студентів.

Для контролю засвоєння навчального матеріалу у рамках аудиторної роботи проводиться усне опитування, бесіди-діалоги та дискусії проблемного характеру.

У кінці семестру проводиться перевірка індивідуальних завдань студентів.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Форма контролю – залік

Контроль	Аудиторна робота	Самостійна робота	Індивідуальне завдання	Всього
Ваговий коефіцієнт	10	5	5	
Максимальна кількість балів	50	25	25	100
	„5” – 50 „4” – 40 „3” – 30 „2” – 20	„5” – 25 „4” – 20 „3” – 15 „2” – 10	„5” – 25 „4” – 20 „3” – 15 „2” – 10	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Конспект лекцій.
2. Питання для самостійної роботи студентів.
3. Варіанти теоретичних питань самостійного вивчення.
4. Ноутбук, проектор.

12. Рекомендована література

Базова література

№	Підручник	Кількість примірників
1	Бацевич Флорій Сергійович. Основи комунікативної лінгвістики [Текст]: підручник. - 2-е видання, доповнене.-К.:ВЦ "Академія",2009.-376 с.- Альма-матер.-966-580-172-4	17
2	Актуальные проблемы современной лингвистики [Текст]: учеб. пособие / сост. Л.Н.Чурилина.- 2-е изд., испр.-М.:Флинта; Наука,2007 .-416 с.-978-5-89349-892-9; 978-5-02-033353-6 .	7
3	Кочерган Михайло Петрович Основи зіставного мовознавства [Текст] : підручник .-Рек. МОН .- К.:Академія,2006 .-424 с.- Альма-матер .-966-580-213-5	61

Додаткова література

1. Алефиренко, Н.Ф. Спорные проблемы семантики / Николай Федорович Алефиренко. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Арутюнова, Н.Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 896 с.
3. Арутюнова, Н.Д. Истина и судьба / Н.Д. Арутюнова // Понятия судьбы в контексте разных культур. – М. : Наука, 1994. – С. 302–316.
4. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень. Підручник. / Флорій Сергійович Бацевич – К.: Видавничий центр «Академія», 2008. – 240 с.
6. Беликов В.И., Крысин Л.П. Социолінгвістика / Владимир Иванович Беликов, Леонид Петрович Крысин. – М.: Рос. гос. ун-т, 2001. – 436 с.
7. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
8. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 780 с.
9. Воробьёв В.В. Лингвокультурология (теория и методы): моно-графия / Владимир Васильевич Воробьёв. – М. : Изд-во РУДН, 1997. – 331 с.
10. Голубовська І.О. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: курс лекцій / Ірина Олександрівна Голубовська, Ігор Русланович Корольов. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 223 с.
11. Дінцельбахер П. Історія європейської ментальності. Серія: Культурологія / Петер Дінцельбахер та ін.; за редакцією Петера Дінцельбахера. – К.: Літопис, 2004. – 722 с.
12. Єрмоленко, С.С. Мова в культурі народу (план-проспект) / С.С. Єрмоленко, Т.А. Харитонova, О.Б. Ткаченко, Г.М. Яворська, В.А. Ткаченко, А.М. Шамота // Мовознавство. – 1998. – № 4–5. – С. 3–17.
13. Карасик В.И. Определение и типология концептов / Владимир Ильич Карасик // Этнокультурная концептология. Вып. 1. Волгоград: Элиста, 2006. – С. 14–21.

14. Карасик В.И. Этноспецифические концепты / Владимир Ильич Карасик // Введение в когнитивную лингвистику. – 2005. – № 6. – С. 61-105.
15. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
16. Карасик В.И. Языковая матрица культуры : монография / Владимир Ильич Карасик; ВГПУ, Науч.-исслед. лаборатория “Аксиологическая лингвистика”. – Волгоград: Парадигма, 2010. – 421 с.
17. Ковбасюк Л.А., Романова Н.В. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести: Навчально-методичний посібник для магістрів заочної форми навчання. Спеціальність: 8.010103. ПМСО. Мова та література (німецька). / Лариса Анатоліївна Ковбасюк, Наталія Володимирівна Романова – Херсон: Вид-во ХДУ, 2008. – 96 с.
18. Колесов В.В. Язык и ментальность / Владимир Викторович Колесов – СПб.: Слово, 2004. – 467 с.
19. Корольова Н.О. Синтаксичний концепт у сучасній лінгвістиці / Наталія Олександрівна Корольова // Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації (ELLIC 2017) : матеріали IV Міжнародної наукової конференції / відп. ред. Н.Я.Яцків ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2017. – С.83-86.
20. Корольова Н.О. Національна ментальність як об’єкт наукових досліджень / Наталія Олександрівна Корольова // Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики – Чернівці: Видавничий дім «РОДОВІД», 2017, - Випуск 2(15) – С 14-17.
21. Кубрякова Е.С. Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука / Елена Самуиловна Кубрякова // Вопросы языкознания. – 1994. – № 4. – С. 3-15.

22. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М., 1987. – 540 с.
23. Лихачев, Д.С. Концептосфера русского языка / Д.С. Лихачев // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – М. : Наука, 1993. – Т. 52. – № 1. – С. 3–9.
24. Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики. / Лариса Терентіївна Масенко – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. – 242 с.
25. Маслова, В.А. Лингвокультурология: учебное пособие / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : ИЦ "Академия", 2004. – 208 с.
26. Нечаева Н.В. Концепт ORDNUNG в немецкой языковой картине мира и его актуализация в институциональном типе дискурса. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук: 10.02.04 “Германские языки”. Наталья Викторовна Нечаева; Барнаульский гуманитарный университет – Барнаул, 2011. – 198 с.
27. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / Зинаида Даниловна Попова, Иосиф Абрамович Стернин. – Воронеж: АСТ, 2007. – 315 с.
28. Потапенко О.І. Лінгвоконцептологія. Монографія: вид. 2-ге / Олександр Іванович Потапенко. – К.: Освіта України, 2011. – 336 с.
29. Потебня А.А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня // Слово и миф. – М.: Правда, 1989. – 312 с.
30. Потебня А.А. Эстетика и поэтика. / Александр Афанасьевич Потебня. – М.: Искусство, – 1976. – 614 с.
31. Почепцов Г.Г. Языковая ментальность: способ представления мира / Георгий Георгиевич Почепцов // Вопросы языкознания. – 1990. № 6. С. 110-122.

32. Приходько, А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
33. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
34. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Академия, 1997. – 447 с.
35. Степанов Ю.С. Семантика // Языкознание. Большой энциклопедический словарь. / Юрий Сергеевич Степанов – М.: Научн. изд-во «Большая Российская энциклопедия», 1998. – С. 438-440.
36. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта / Иосиф Абмович Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С.58-65.
37. Стернин И.А. Типы значений и концепт / Иосиф Абрамович Стернин // Концептуальное пространство языка. – Тамбов: ТГУ им. Г.Р. Державина, 2005. – С. 257-283.
38. Стернин И.А. Коммуникативное поведение. – Вып. 32. – Академическое общение. Колл. монография. / Иосиф Абрамович Стернин – Воронеж: «Истоки», 2010. – 194 с.
39. Стернин И.А, Рудакова А.В. Психолингвистическое значение слова и его описание. Теоретические проблемы. / Иосиф Абрамович Стернин, Анастасия Владимировна Рудакова – LAP LAMBERT Academic Publishing GmbH Co.KG: Saarbrücken, 2011. – 192 с.
40. Телия В.Н. Метафоризация и ее роль в создании русской языковой картины мира / Вероника Николаевна Телия // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / отв. ред. Б.А. Серебренников. – М.: Наука, 1988. – С. 173-204.
41. Телия В.Н. Объект лингвокультурологии между Сциллой лингвокреативной техники языка и Харибдой культуры (к проблеме

- частной эпистемологии лингвокультурологии) / Вероника Николаевна Теля. // С любовью к языку – Е.С. Кубряковой. Воронеж, 2002. – С. 89-97.
42. Теля В.Н. Фактор культуры и воспроизводимость фразеологизмов – знаков-микротекстов / Вероника Николаевна Теля // Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура: Сб. статей в честь Н.Д. Арутюновой. М., 2004. – С. 674-684.
43. Ткаченко О.Б. Мовні критерії національної ментальності // Орест Борисович Ткаченко. – Нова філологія, – 2001. – № 1. – С. 23-65.
44. Helbig G. Linguistische Theorien der Moderne // Gerhard Helbig. – Berlin: Weidler Buchverlag, – 2002. – 394 S.

Інформаційні ресурси

<http://www1.ids-mannheim.de>

13. Зразок індивідуального завдання

Lesen und analysieren Sie den Artikel. Beschreiben Sie danach die wichtigsten Merkmale der heutigen kognitiven Ethologie.

Judith Benz-Schwarzburg

Verwandte im Geiste - Fremde im Recht: Sozio-kognitive Fähigkeiten bei Tieren und ihre Relevanz für Tierethik und Tierschutz (Tierrechte - Menschenpflichten)

Kognitive Ethologie, junge, von D.R. Griffin mitbegründete, zum Teil umstrittene Teildisziplin der Ethologie, die bewußtes Denken als einen integrativen und bedeutenden Teil des Verhaltens bei Tieren betrachtet. Wissenschaftler dieser Forschungsrichtung stehen vor dem Problem – so ihre Kritiker –, daß die subjektiven geistigen Erlebnisse der Organismen, wie Denken und Fühlen (Emotionen), durch wissenschaftliche Methoden nicht direkt zugänglich sind. Aus der Sicht der Befürworter ist dies kein Argument gegen das Vorhandensein kognitiver Fähigkeiten und Phänomene. Außerdem mache es die evolutionäre Kontinuität im Organismenreich sehr unwahrscheinlich, daß Kognition ohne Vorstufen erst beim Menschen auftritt. Die Forschung konzentriert sich darauf, kognitives Verhalten zu untersuchen, also Verhaltensweisen, die dem Erkenntnisgewinn eines Lebewesens bezüglich seiner Umwelt und sich selbst dienen. Hierzu zählen Kommunikation, Werkzeuggebrauch, Lernverhalten (Lernen) sowie Spiel- und Erkundungsverhalten (Spielen). So hat z.B. J. Goodall bei ihren Feldforschungen bei Schimpansen kognitive Leistungen beschrieben. Trotz inzwischen zahlreicher werdender Beispiele zu kognitiven Fähigkeiten bei Tieren (vor allem bei Säugern und Vögeln), die von den Kritikern nicht immer anerkannt werden, herrscht nach wie vor große Uneinigkeit über das Thema, weil es keine einheitlichen Definitionen für grundlegende Begriffe wie etwa Bewußtsein oder Selbstbewußtsein gibt.

Verhalten | Verständigung nach Affen-Art

Zwei Affen sitzen in der Sonne und lausen sich gegenseitig: So sieht affentypische Körperpflege aus. Unterhalten sich Affen dabei auch wie die Menschen beim Frisör? Wie Affen miteinander kommunizieren und was sie überhaupt verstehen, das untersucht der Forschungszweig "Kognitive

Ethologie". Dafür gibt es am Deutschen Primatenzentrum (DPZ) eine eigene Abteilung. Leiterin Julia Fischer im Interview.

science-guide.eu: Was erforscht die kognitive Ethologie?

Julia Fischer: Der Ansatz der kognitiven Ethologie ist, das Tier in seiner natürlichen Umgebung zu betrachten, wo es zum Beispiel echte Raubfeinde gibt und das Tier Futter suchen muss. Wir erforschen die Entwicklung kognitiver und kommunikativer Prozesse von Tieren. Vor dem evolutionstheoretischen Hintergrund fragen wir uns zum Beispiel, welche Informationen ein Tier eigentlich verarbeitet und wie es diese weitergibt. Das Tier wird also gewissermaßen als ein informationsverarbeitendes Wesen gesehen.

science-guide.eu: Was hat die kognitive Ethologie bisher erreicht?

Fischer: Der amerikanische Zoologe Donald Griffin hat sich sehr stark dafür interessiert, ob Tiere Bewusstsein haben. Er war der erste Forscher auf diesem Gebiet und hat auch den Begriff der kognitiven Ethologie bekannt gemacht. Inzwischen sind viele weitere Forschungsgebiete hinzugekommen. Diese beschäftigen sich mit Gedächtnisforschung oder damit, ob Tiere in die Zukunft planen und wie das dann aussehen würde, oder damit, wie Tiere ihren Weg in der Umwelt finden. Und nicht zuletzt wird auch die soziale Umwelt untersucht, also was sie übereinander wissen und wie sie kommunizieren. Bisher zeigt sich: Die Informationsverarbeitung kann ziemlich komplex sein, und trotzdem kann man sie manchmal schon mit ganz einfachen Mechanismen erklären.

Zum Beispiel die Navigation von Ameisen: Ameisen finden in ihr Nest zurück, auch über Hunderte von Metern. Es ist umwerfend, was sie alles verarbeiten können. Aber wenn man dann die neuronalen Grundlagen aufklärt, sieht man, dass das zum Teil ganz einfache Mechanismen sind. Ameisen haben nur einige hundert Tausend Nervenzellen, Menschen dagegen um die hundert Milliarden. Sie kommunizieren sehr stark über Duftstoffe. Entdeckt eine Ameise zum Beispiel eine Nahrungsquelle, hinterlässt sie eine Duftspur und leitet somit die anderen Ameisen dorthin.

science-guide.eu: In Ihrem Forschungsgebiet spielen die physikalische und die soziale Kognition von Tieren eine wichtige Rolle. Was ist das jeweils genau?

Fischer: Physikalische Kognition beschäftigt sich damit herauszufinden, was Tiere über Mengenverhältnisse, räumliche Verhältnisse und Kausalbeziehungen wissen. Die soziale Kognition beschäftigt sich zurzeit vornehmlich mit der Frage, ob Tiere verstehen, dass andere Subjekte, seien es jetzt Experimentatoren oder andere Tiere, ein eigenes mentales Leben haben. Also, dass auch andere Tiere denken, beobachten und daraus Schlüsse ziehen. Dazu gehört dann auch die Frage der so genannten kommunikativen Intention, also: Versteht das Tier, dass ihm jemand etwas zeigen will? Und richtet sich das Tier danach, wenn es einen Hinweis bekommt?

Was wir herausgefunden haben, ist, dass sich Tiere keine Hinweise geben und dass sie auch nicht verstehen, wenn man ihnen einen Hinweis geben will. Hunde vielleicht schon, aber Affen nicht. Unsere nächsten lebenden Verwandten haben damit erstaunliche Schwierigkeiten. Aber zur sozialen Kognition gehört noch mehr, zum Beispiel zu wissen, wer mit wem befreundet ist, wer mit wem verwandt ist, wie die Rangbeziehungen in meiner Gruppe sind. Und da sind Affen hervorragende Beobachter. Die wissen ganz genau, wer mit wem ein Paar bildet. Und der dritte Teil der sozialen Kognition ist, das Verhalten der anderen zu beobachten, um vorherzusagen, wo es zum Beispiel etwas zu essen gibt. Der Affe sieht ein Bewegungsmuster und weiß: Wenn der andere Affe so geht und sich so hält, dann heißt das, er hat zum Beispiel einen besonders tollen und begehrenswerten Pilz gefunden.

Ein schönes Beispiel für soziale Kognition ist das Blick-Folge-Verhalten: Eine ganz wichtige Informationsquelle ist, wo jemand anderes hinguckt. Das kennen wir von uns Menschen auch. Wenn jemand nach oben guckt, dann schauen wir unwillkürlich hinterher. Die Frage ist: Wie funktioniert das? Ist das ein Reflex, also mehr oder weniger unwillkürlich? Oder überlegen wir ganz kurz, ob wir auch dort hingucken sollen, weil der andere dort etwas sieht? Bei Affen ist das Blick-Folge-Verhalten in der experimentellen Situation mit einem Menschen sehr stark ausgeprägt. Wie das in der normalen Gruppe aussieht, haben wir uns bei Berber-Affen angeguckt. Wir haben herausgefunden, dass ein Affe eher dem Blick eines anderen folgt, wenn dieser auch noch einen Gesichtsausdruck dabei macht, zum Beispiel einen ängstlichen. Also ist es wohl ein reflexartiges, angeborenes Verhalten, das aber auch noch im Kopf gesteuert wird.

science-guide.eu: Warum wissen Affen so gut über Beziehungen untereinander Bescheid?

Fischer: Ich glaube, weil es für sie einfach überlebenswichtig ist zu wissen, wer sich mit wem wie verhält. Zum Beispiel können zwei eine Koalition gegen einen Dritten bilden. Wenn ein Männchen sich für ein Weibchen interessiert, das schon einen Paarungspartner hat, der in der Hierarchie einen höheren Rang hat, dann braucht das interessierte Männchen es erst gar nicht zu versuchen. Affen beobachten das. Ich glaube nicht, dass dazu ganz große mentale Fähigkeiten nötig sind, sondern einfach eine hohe Motivation, die anderen zu beobachten. Und der Rest wird vermutlich statistisches Lernen sein, das heißt, dass die Tiere durch wiederholte Erfahrungen zu ihrem Wissen kommen. Aber vielleicht ist es auch wirklich etwas komplizierter: Es könnte sein, dass Affen Konzepte haben. Dann würden sie erkennen, dass ein bestimmtes Verhalten eine Partnerschaft darstellt und ein anderes Verhalten Verwandtschaft symbolisiert. Herauszufinden, ob sie Konzepte haben oder nicht, ist eine Aufgabe, vor der wir noch stehen. Aber zumindest kann man mit statistischem Lernen schon eine ganze Menge erklären.

science-guide.eu: Was muss bei der Forschung in der Kognitiven Ethologie beachtet werden?

Fischer: Man muss mit negativen Ergebnissen vorsichtig sein. Wenn man irgendetwas nicht findet, also wenn Tiere etwas in einem Experiment nicht können, dann ist es wichtig zu bedenken, dass sie es auch wirklich nicht können oder dass sie es einfach nicht unter den experimentellen Bedingungen tun. Das kennen wir von uns selber. Zum Beispiel bei einem Streichholzrätsel, bei dem geometrische Figuren mit Streichhölzern dargestellt werden. Zur Lösung des Rätsels müssen mehrere Streichhölzer umgelegt werden. Da sitzt man dann erst einmal davor und kommt nicht darauf. Aber wenn man dann das zehnte Streichholzrätsel gemacht hat, dann geht das wie von selbst, weil man sich einfach "eingedacht" hat. So kann es sein, dass man das Tier in eine Streichholzrätsel-Situation bringt und es versteht überhaupt nicht, worum es geht. Aber wenn es einmal eine Schwelle überwunden hat, funktioniert es dann doch.

science-guide.eu: Welches Ergebnis Ihrer Forschung hat Sie am meisten verblüfft?

Fischer: Verblüfft hat mich, wie ein schreiendes Paviankind auf einem Baum zurückgelassen wurde, von dem es nicht alleine herunterklettern konnte. Als die Mutter zurückkam, hat sie das Kind nur kurz in den Arm genommen und beruhigt. Sie ist dann alleine wieder hinab gestiegen und das Kind saß weiterhin auf dem Baum fest. Die Mutter war also wohl nicht in der Lage, sich in die Situation des Kindes hineinzusetzen.

science-guide.eu: Was ist die wichtigste Erkenntnis der bisherigen Forschung?

Fischer: Die Forschungsergebnisse der letzten 20 Jahre, die nicht nur aus dem Göttinger Primatenzentrum stammen, zeigen, dass die Tiere sehr viel verstehen in ihrer Umwelt – nicht alles, aber vieles. Erstaunlicherweise hat sich aber auch gezeigt, dass die Primaten nicht darüber kommunizieren,

was sie verstehen. Sie kommentieren bestimmte Sachen, die gerade passieren. Es gibt bestimmte Alarmrufe, einen Ausdruck von Wohlbefinden oder von Stress, aber es gibt keinen Austausch. Sie verstehen zwar die Kommunikation, auch die von anderen Arten. So können sie beispielsweise die Alarmrufe von Vögeln richtig bewerten und sich darauf einstellen. Aber sie sagen eigentlich nichts. Die Kommunikationsfähigkeit steht in keinem Verhältnis zu dem, was sie über die Welt wissen.

science-guide.eu: Was ist Ihr größtes Ziel, das Sie mit Ihrer Forschung erreichen möchten?

Fischer: Für die Forschung kann ich das nicht genau sagen. In der Lehre ist mein größtes Ziel allerdings, möglichst viele davon zu überzeugen, wirklich kritisch nachzudenken und wach zu sein. Außerdem möchte ich die Menschen auch davon überzeugen, dass man den Wert eines Tieres nicht danach bemessen sollte, wie ähnlich es dem Menschen ist.

Die Fragen stellte Thomas Dittko.

Dieser Beitrag entstand im Zuge des EuroScience Open Forum (ESOF) 2010.

14 Теми усних доповідей

1. Проблема класифікації мов у руслі сучасних лінгвістичних досліджень.
2. Фрейм як інтердисциплінарне поняття сучасних наукових пошуків.
3. Граматика Пор-Рояля.
4. Значення концепції В. фон Гумбольдта для сучасного мовознавства.
5. Когнітивне та лінгвокультурологічне розуміння концепту.
6. Структуралізм та когнітивізм: конфронтація чи взаємодоповнення.
7. Фоносемантика.
8. Т. Кун та його теорія зміни наукових парадигм.
9. Сучасна комп'ютерна лінгвістика.
10. Текст та дискурс у сучасній антропоцентричній парадигмі.
11. Нейролінгвістичне програмування: комплексний аналіз.
12. «Новое учение о языке» Н.Я. Марра і його оцінка сучасними лінгвістами.
13. Когнітивна поетика у руслі сучасних досліджень.
14. Знаковість мови в концепціях вчених різних епох.
15. Міжнародні штучні мови.
16. Історія розвитку етимології.
17. Нейролінгвістика: історія становлення.
18. Р.Якобсон та теорія комунікації.
19. Генеративна лінгвістика та Н.Хомський.
20. Основні спроби виокремлення наукових парадигм у лінгвістиці.
21. Національна ментальність: спроби дефініції та вербалізація.
22. Лінгвоконцептологія: становлення та розвиток.
23. Сучасна лінгвістика у міжнародному ракурсі: комунікативний та когнітивний підходи.
24. Фемінізм та гендерна лінгвістика у XXI ст.
25. Етнопсихолінгвістика: становлення та розвиток.
26. Е. Рош та категоризація дійсності.
27. Синтаксичний концепт: спроби опису та класифікації.
28. Візуальні методи дослідження мозку та проблеми нейролінгвістики.
29. Когнітивна етологія: наука чи суб'єктивний підхід?

30. Перспективи розвитку сучасної лінгвістичної думки.

Критерії оцінки:

Оцінка «відмінно» передбачає демонстрацію в рефераті (усній доповіді) високого рівня обізнаності в питанні: демонстрацію знання імен дослідників, які займалися проблемою, основного змісту результатів їх досліджень, вміння грамотно і логічно вірно презентувати знання. Автор доповіді вільно на задані по темі додаткові питання.

Оцінка «добре» присвоюється доповіді, автор якої демонструє достатні знання, проте презентує їх невпевнено, недостатньо грамотно або логічно не зовсім коректно, при цьому може відповісти на задані по темі питання.

Оцінку «задовільно» отримує доповідь, в якій питання висвітлене недостатньо, автор не володіє достатніми знаннями з обраної проблематики, не може грамотно презентувати доповідь і припускається помилок під час виступу або у відповідях на питання.

Оцінка «незадовільно» присвоюється доповіді, автор якої не володіє знаннями з обраної проблематики або допускає логічні і грубі помилки під час відповіді та не може відповісти на поставлені запитання.